

zapravo i nema. Saznanje o misli življenja odjednom je potučenom, predstave o ljepoti postaju lažne. Da nas ne bi posve obeshrabrilo i lično malih radosti, pisac nam ostavlja mogućnost da se opredijelimo između smisla i apsurdna, stvarnosti i zabluda, a svakli put ćemo biti iznevjereni plaćajući za sve što smo uobrazilili kao olakšanje.

Ličnosti ovog romana podjednako su optužene i podjednako snose odgovornost za svoje postupke, a rijetko su nagrađene za pomisli da se čovjeku olakša dok pokušava da pronikne u tajnu življenja. Iako stalno u međusobnom dotiru, one se ne poznaju, njihovo fizičko prisustvo kao da ih još više razdvaja; nikako da se približe jedni drugima, njihovi svjetovi dijametralno se razlikuju. Problemi su pojedinačni i svi nose zlu sudbinu koju je teško povjeriti drugome, njome su okovani i u njoj se bespomoćno vrtu. Međusobno poznanstvo je površno neprodubljeno, vanjska fasada što se razbija i najmanjim dotirom i tada se pokazuje u pravom svjetlu. Svoje junake pisac suprotstavlja jedne drugima mijansirajući njihove karaktere, izdvajajući pojedinačne probleme koji su prividno različiti, a u stvari su isti.

Veoma upečatljivi su likovi lektora i veterinar, posebno ovog drugog. Otići negdje, pobjeći, ne miriti se — misao je koja opsjeda lektora nakon iskustva što ga je stekao u sredini kojoj se htio nametnuti. U početku superioran, ubrzo malakšava. Ne može nikome da se približi, osjeća se potisnut i izolovan. Naoko bezazlena, sredina u kojoj živi i radi, u suštini je organizovana, gotovo perfidna u svojoj neumoljivosti. Lektor, nesusamljeni individualist, intelektualac, u neprestanom je sukobu s okolinom koja ga ne prihvata ni on nju. Pritisnut brutalnom akcijom svakodnevnice, želi da iskoči iz kruga realnosti, ali nema dovoljno snage za takav poduhvat, jer je u njemu uvijek prisutna misao o posljedica takvog postupka. Izbaviti se iz duhovne pustoši, naći istomišljenike, ili nekoga ko će ga razumjeti — je li moguće? Nedostaje mu hrabrosti da barem na sredokračić svoga života učini preokret, da nešto izmijeni. Ostaje neostvaren čovjek, polugrađanin, međučovjek. Nespособan da voli, počinje da mrzi ljude i da u njima traži krivce za svoje neuspjehe.

Nasuprot lektoru, koji je opsjednut idejom o bjekstvu, a u stvari se obmanjuje i tješi, veterinar je pomiren sa stvarnošću, zadovoljava se malim, traži smisao i ljepotu življenja u običnim stvarima. Sposoban da stvarnost prihvati onakvu kakva jeste, postaje oličenje te stvarnosti. On ne mašta o bijegu, svjestan je da od sebe ne može pobjeći. Prozreo je lektora, njegov kukavičluk i neodlučnost, provocira ga, prezire. Razoren i slomljen, lektor se povlači u sebe, a iluzija o bijegu ostaje njegovo jedino utočište.

U drugoj naprednoj radnji, izdvajaju se dva ženska lika.

Jedna od ličnosti, nezadovoljna sobom, (jer se nije ostvarila), suprotnost je drugoj, prividno srećnoj. Da je to samo privid, pokazuje tragično razrješenje, i žena, dotle sigurna u sebe, čak superiorna, gubi tlo pod nogama: razbijena je ljuštura u kojoj se osjećala sigurnom i zaštićenom. Istovremeno, to je satisfakcija za drugu ličnost: nesreća se lakše podnosi kada se još meko nađe u sličnom položaju. Oba lika, svaki na svoj način, stavljena su u nedoumicu i podređena istim nastojanjima: uspjeti, biti srećan!

Svijet koji je Trifković ostvario u svojim prozama je cjelovit svijet, psihološki produbljen i emotivno doveden. On omogućava svojim likovima da se iskazuju u pravom svjetlu, odslikavajući njihova unutrašnja stanja, na osnovu kojih se naslućuju sve dileme vezane za čovjeka kao jedinku. Unutrašnji monolozi izuzetno su oblikovane cjeline; kroz njih su snažno naglašena emotivna stanja pojedinih likova. Međutim, sve one sjajne niti što su iz podsvijesti potekle, nisu uvijek izvedene do kraja, katkada su nedorečene i oštećene. Leksika ovog romana prilagodena je datoj situaciji i vjerna je dopuna opštem utisku. Možda je previše atributa, nagomilanih sinonima, reklo bi se namjerno upotrjebljenih, u želji da se odslika atmosfera shodna zbivanjima.

Kao malo koji pisac u nas, Trifković umije da zapazi, da osjenči i odslika, da nas općini, iznenadi, naljuti, trgne iz dremeža... Tragajući za prividnom nedovršenosti misli, čitalac i sam postaje kreator, postaje zarobljenik pišćeve svijesti, iskoraču je iz zasivne uloge čitača.

Međučovjek je roman alijencije čovjeka, njegove razapetosti — čovjeka omeđenog malograđanskim okvirima i osjenčenog vječitim nesporazumima sa svijetom i samim sobom. Savremena tematika, osoben izraz, briljantno vođeni dijalozi u velikom dijelu romana, svrstavaju ovo djelo među najbolje stranice jugoslovenske proze.

Zarko Komanin: »KOLJEVKA« Glas, Beograd 1976.

Piše: Branko Popović

Zarko Komanin je poznat kao dramski pisac. Njegove drame *Prorok*, *Pelinovo* i *Ognjište* uspješno se izvode u našim najpoznatijim pozorišnim kućama.

Koljevka je prvi njegov roman. Komanin je, međutim, i pre ovog romana objavljivao pripovednu prozu u književnim časopisima i listovima, pa njegovo pripovedno iskustvo ne počinje ovim delom. *Koljevka* je zreli umetnički učinak, sintetički učinak, nastao kao plod pišćeveg ranijeg pripovedanog rada.

Već samo ime romana upućuje na njegovu tematsku osnovu: to je čežnjivo prisećanje na zavičaj i na ratom pozleđeno detinjstvo u njemu, setno obnavljanje začetnih slika rodnoga sela, preispitivanje i dograđivanje, dečje slike zavičajnog podneblja i sveta, vraćanje i obraćanje kolevci življenja, viđenoj velikim očima dečjeg čuđenja i straha. Najzad, to je strasno stvaralačko nastojanje da se pripovednim govorom iznova stvore, učvrste i očuvaju bitne predstave zvaničnih vrednosti i neugoda; da se u pripovedni govor upije i sâm zavičajni jezik, koji je najpouzdanija *kolevka* predačkih predanja, mitskih poruka i sanja.

Roman je sklopljen od iskidanih sećanja glavnog junaka (koji se, budući na smrt bolestan, usredsređuje na ključna životna uponišta, upravo sada, kada se nastaje od života. Udaljen od rodnog Pelinova i sve više udaljen od zdravlja, života i mira, Luka Bajov Rujančić laća se pisanja kao poslednjeg pribežišta. Hteo bi da s kraja života dotakne početke. Da iz predsmrtne drame rastajanja od sebe i sveta, otvori oči duha i duše, da sve doživljeno, a neosmišljeno, iznova vidi, obuhvati i opiše rečju, kao da je sve to prvi put viđeno i prvi put mišljeno.

Na taj način on spasava od smrti, kojoj sam ne može umaći,

bar dragocene slikovnice svojih doživljaja i zapamćenih predanja. Narodično ono što je primarna radoznala, začuđena i uplašena dečja svest.

Iz ovakvog predsmrtnog ropca viđeno i kazano — sve dolija sudbinsko obličje i sve se prima kao sudbina oproštajna ponuka umirućeg. Taako, i za pripovedača i za nas, ono što je inače sitno i obično naraste smislom u ogromno i neobično: ognjište se jednači sa zavičajem, kuća sa svetom, a urvine zavičajne s kosmičkom katastrofom. Nagon samodržanja umirućeg premešta se i prerasta u žudnju za oproštajnim besedanjem, koje se utoliko više neobičtuje ukoliko se dublje oslanja na nevestu, a preslobodnu dečju misao. Pred tom razigranom, otvorenom, prijemčivom mišlju čile razlike između živog i predmetnog sveta, ne dvoji se njiva, voćka i puteljak od neba, Sunca i Kumove Slame. Sve što se iz predanja ili ličnog doživljaja Bajova Rujančića tek sada dobija neki neočekivani višak smisla. Samrtnom Rujanovićevom oku i duhu pokazuju se zavičajne prilike, seoske zgode i neugode, kao prvi put ugledana čuda. A reči kojima to hvata i opisuje deluju kao oporuke, zakletve i molitve pred nenaklonjenim bogovima. Dva združena inspirovana vrela — sučeljeni snopovi dečjih i samrtničkih pogleda, ukrštena početna i krajnja saznanja — obrazuju jedinstveno pripovedno stanovište, delotvorno utemeljeno na mitskoj podlozi kolektivnih predanja.

Govor je za bolesnog junaka sve u šta još polaže nadu. U njega utkiva i njime otkriva tajnovitosti bića predela, zgoda i ljudi svoga kraja, ali i tajne bića jezika samog, u kojem su se sklonile od propadanja mitske praslike, praiskonske, tajnovite poruke i pradedovsko iskustvo življenja i umiranja.

Čovek se divi i čudi, pita i pati, kopni i nestaje. Njegova se bolna misao upinje da sve to obuhvati i prozre, da se, uprkos otrovima koji je guše, održi, dostojanstvena, kao da se punoča življena iscipkuje punoćom i delatnošću mišljenja.

Čeo roman kazuje Rujančić sam, ali ne samo iz svog iskustva i sećanja. Relativno mlađi samrtnik vršnjak je autorov, te ima ulogu njegovog dvojnika.

Prva, najpresudnija lična saznanja stiče upravo u vreme ratnih meteža, gladovanja, sudara i krvavih porodičnih deoba. Tom ratnom tragikom osenčeno je i celo njegovo kasnije trajanje: školovanje u Nikšiću, odlazak na studije u Beograd, službovanje i bolovanje u Beogradu. Ali, začudo, i kad zahvata gradu iz tuđih snova i sećanja, iz dedovskih priča i predanja, uviđa da je ratovanjem ranjeno skoro svako prethodno postojanje i nastajanje u Pelinovu. Zbog toga je slika zavičajnog prostora i vremena prekrivena dvostrukom senkom: senkom ratnih deoba i porodičnih tragedija, koja je trajno ozledila dečakovu dušu, i senkom bolesti i smrti, koja svaki čas može prekinuti krahki glas koji priča.

Bitka za spasavanje sopstvenog života je izgubljena; rvanje sa smrću ima smisla samo uto-

liko ukoliko je usmereno ne na spasavanje čoveka, nego njegova sećanja.

Luka Rujanić pokušava nemoguću: pretajući bolno-nostalgicna sećanja u govor, koji sa zamonom oblikuje, teži da otrgne od samotne tišine i zaborava vrednosti dostojne pamćenja: zavičajne slike i svetinje. Tako priča prerasta u dramu *samoodržanja govora* u kojem bolesnikova ljubav prema zvaničnim vrednostima raste i jača utoliko više ukoliko se bliže oglašuje i prikrada smrt. Zato Luka Bajov Rujanić užurbano gradi, umesto razgrađenih imanja, ugašenih zavičajnih ognjišta, kućišta i groblja — od njihovih prizvanih slika i imena — gradi njima u zamenu, nesnušivu stvarnost poetskog govora.

Tako se izrađuje roman od dramatičnih lirskih granja. Začudo, kazanih mirno, jednostavno, kratko i lako. Mirno se priča o nemirnome. Jezik, koji postaje sredstvo spasavanja vrednosti i njihova zamena, kao poslednji pribežišni oblik i cilj, sve izdiže na istu ravan važnosti. A ta važnost raste srazmerno prostornoj i vremenskoj udaljenosti zbivanja od pripovedača.

Bolesni čovek se oseća izgnan iz života kao iz zavičaja. Zato se između zavičajnog i životnog ne pravi vrednosno razgraničenje. On jednakom strašću izgnaničke ljubavi smešta u govor (i, čini mu se, spasava) životne i zavičajne činjenice. Predmetni svet zavičaja, budući trajniji od humanog, prima krv koju gube ljudi nestankom iz zavičaja. Od te posuđene krvi živi i govor ovog romana u koji se pretaču slike iz junakovog sećanja na zavičaj. Tako i kamen i biljka, staza i reka, urvine i groblja — sve na što se u sećanju oslanja bivši dečakliki pogled — dobija živu sliku svečanu, mlitsku dimenziju.

Umire, dakle, Luka Bajov Rujanić, a rađa se u njegovom neumirućem govoru, iz čudesne stvaralačke ljubavi li, čarolija pesme posvećene zavičajnom predmetnom i ljudskom podneblju.

Retko je gde u nas data ovako puna poetska slika duševnog stanja naših ljudi koji iščekavaju li svoju mluku i šutnju odnose sobom u grob.

Junakova brigda da u reči skloni i spase ono zavičajno što u njemu i s njim propada, postaje i romansijserova brigda da izgradi svet pesničkog govora dostojnog takvog zadatka. Jer taj gusti, snažni govor takođe je deo junakove zavičajnosti.

Dok ga guši umiranje, junak spaja krajeve vremenskog luka — rođajno i umirajno — pa u govoru obnavlja minuli svet. Od reči gradi romanesku kolevku, Nojev kovčeg spasenih biljaka, trava, njiva, zgoda i neusoda, svetinja i mla, oblaka i ljudi iz zavičaja.

Saćinjen od krhotina sećanja, samo prividno rasturenih i nesređenih predsmrtnih grecaja, Komanićev roman, pored iznenađujuće samosvojnog jezika i upečatljive slike zavičaja, kao prostora rođenja, življenja i u-

miranja, donosi i jednu osobenu, u nas sasvim novu formu mozaičkog (od fragmenata sklopljenog) romana, u kojem lokalno i zavičajno, budući egzistencijalno, zrači iskonskim i univerzalnim značenjima.

MILAN ZIVANOVIĆ:
»MIRNODOPSKE PESME«
Matica srpska 1976.

Piše: Vladimir Kopicl

Za sam prostor ove knjige, i onoga što se unutar nje razotkriva, veoma je značajna Zivanovićeve ranija pre-literarna umetnička delatnost koja se, kroz nešto duži vremenski osek, odvijala u granicama proširene oblasti vizualnih umetnosti, u kojima se Zivanović ne retko služio različitim vidovima pisanog jezika i raznolikih varijeteta tekstualnih formi. Mnogo toga iz domena analitičkog i istraživačkog, koji je svojstven za ranija područja Zivanovićeve umetničkog interesovanja (konceptualna umetnost), možemo prepoznati kao dominantne izvornice njegovog pesničkog stava: tekst *Mirnodopskih pesama* duboko je prozet elementima razvijene svesti o neophodnosti i nužnosti ispitivanja mogućnosti i ne-mogućnosti fenomena *poetskog*, i samog jezika kao materijala *po kojem i preko kojega* taj fenomen doseže i o-stvaruje svoje biće.

Ovakva polazišta jasno rezultiraju nevericom u domete u običajenog *pevanja* i u uobičajene opsege opšte usvojene poetske tematike/motivitike zasnovane oko poznatih simboličkih (ili ne-simboličkih) krugova. Tako se Zivanovićeve stihovi često formiraju u pesme putem ispitivanja procesa samog tog formiranja, tvoreći strukture koje dubinski razotkrivaju istorijat i uslove sopstvene geneze. No, to nipošto ne znači da se pesnik, u svom istraživačkom žaru, lišava poetskog i slikovnog naboja instrumenta kojim se služi. Svestan prirode i *svih* vrednosti upotrebljenog materijala on se trudi da uz simbolične i slikovne vrednosti jezičkih sekvenci koje upliče u tkivo pesme (a koje one nose *po sebi* i izvan poetskog konteksta) razotkrije i bitne konstitutivne komponente koje one u tom procesu zadbijaju, jer (da se poslužimo samim tekstom) »slike se različito (penju) do mastila«. Jasno je da pesnik spreman na takve zahvate ne teži, više ili manje direktno, transponovanju mogućih vidova stvarnosti koja se se rasprostire iznad i preko prostora njegovog dela. On se zadovoljava jezičkim formama i sekvencama te stvarnosti, koje svojim redukcijom (ali i oplemenjavajućim) postupkom razobličava i prevodi u sistem elemenata jednog alternativnog sve-

ta u okvirima knjige, u kojem često bivamo začuđeni ne uspevajući da naučnim postupkom razaznajemo njihova, inače poznata, lica i obeležja.

U takvim poetskim tokovima se slike (ideje) predmeta i stanja umetih u tkivo pesme obraćaju u relativno čist zbir *imena* slika i predmeta koji se, dosledno takvom razvoju, dalje ponašaju kao niz *jezičkih predmeta* uklopljenih s novom fizičnomijom i dušom u konstrukciju pesme. Pored ovog vida primetne reifikacije koja svoje poreklo nosi iz specifičnosti samog kreativnog postupka, lako se da zapaziti i tendencija umošnja profanih, *ne-poetičnih* objekata u poetske sadržaje u kojima tako figurira pravo obilje čvrstih upotrebnih objekata, a ne tako retko tu ćemo se sresti i sa zastavljenim predstavnicima poetskog bestijarija, što je svakako samo jedan od vidova pesnikove težnje da našu pažnju skrene (s opšte poznatog *poetičnog* predmeta, čiju funkciju i dejstvo unutar poetskog prezasićeni čitalac više i ne registruje) ka stvarnom funkcionisanju i dejstvu u pesmi prisutnih imena/predmeta. Svestan poteškoća, ali i vrednosti, svog poetskog izbora, Zivanović i postupkom i sadržajem mnogih stihova osporava neke od ustaljenih vrednosti tradicionalističkog pesništva koje se zaklanja za bogato dekorisani paravan usvojenih oblika i obrta, dekorativne prirode, i koje se tako često i poistovećuje i podudara s tim paravanom. Prirodno je da takvo osporavanje i povratna sprega dejstva mehanizma kroz koji se ono ostvaruje prouzrokuju i jednu generalnu neodumicu po pitanju izvornosti, značaja, itd, pesništva, no, simptomatično je i ohrabrujuće da upravo neke od Zivanovićeve pesama koje tu nevericu najnaglašenije problematizuju, svojom svežinom i fakrumom istovremeno mogu i da preobrate kontekst sumnje u kontekst novog viđenja.

No, čak i tako konstruisana aparatūra, koje se zasnovalo uz neophodan i vidan deo razumskog, preciznog i strogog postupka, ne obezbeđuje očekivani maksimum koherencije i saglasja uključenih elemenata. Osećajući i *ponovo* otkriće da je sam instrument *poiesisa* uvek spreman na mnoge distorzije i uvek dvoiličan, da se svaki njegov sklop i zglob, nužno, u interakciji oblika i značenja, odriče datog lika i obrazuje nova i nepredvidljiva užljebljenja i varijante, začimje sumnje u postojanost i preciznost pojedinih poetskih jedinica i njihovog ustrojenja: tako se »kuća ložičara... treskom ruši«, jer »jedva primetno prepis/ sadrži laž, dvoilično/ i sav je tašt«, i jer »niko ne poseduje život i logos (um) u službi taštine«. Pojava ovog dodatnog stava uspostavlja se i kao podsticaj svesti o *velikoj slobodi* unutar tkiva teksta formalnom planu rezultira mnogim zanimljivim, često i novim, rešenjima, a na tematsko/sadržajskom nivou dovodi do uvođenja primesa ludiističkog i ironičkog u Zivanovićevo poetsku mrežu.

Tako se uspostavlja opozicija između dva osnovna sloja Zivanovićeve knjige: između onog

na samu pesmu i jezik usredsređenog, strogog, kritičkog i ispitivačkog, s jedne strane, i ludiističko/ironičkog, podsmehljivog, britkog i semantički često orgijastičkog, s druge. Ta opozicija na sebi nosi armaturu cele knjige.

LIKOVNI NOTES

Piše: Sava Stepanov

**PLAKAT — OSMO
DECENIJA
Salon UPIDIV-a, Novi Sad,
10 — 20. marta 1977.**

U Salonu Udruženja primenjenih umetnika i dizajnera Vojvodine otvorena je ovogodišnja izložbena sezona postavkom s pomalo pretencioznim naslovom: Plakat — osma decenija. Kažemo pretencioznim iz jednostavnog razloga što osma decenija još traje i, kao takva ne može da nam pruži potpunu ocenu delatnosti tokom decenije, kako je to naslovom izložbe nagoveštano. Staviše, najstariji plakat s ove izložbe je nastao 1972, a najnoviji prošle, 1976. godine, te se veoma jednostavnim računom može ustanoviti da je reč o produkciji tokom svega pet godina, što će reći — pola decenije.

Izložba o plakatu u Vojvodini će pažljivijem posmatraču ukazati na nekoliko veoma važnih činjenica u slučaju vojvodanske produkcije iz ove oblasti grafičkog dizajna. Prva je svakako ohrabrujuća i ukazuje na očigledan progres u shvatanju i formiranju savremenog plakata kao akta likovnog oblikovanja u funkciji saopštenja. Ovakav napredak treba povezati s postojanjem novosadske Škole za likovne tehničare gde se formirao veliki broj vrhinskih grafičkih dizajnera.